

Осадько Олеся Юріївна, провідний науковий співробітник лабораторії психології політико-правових відносин Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, кандидат психологічних наук, доцент

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Вивчення соціально-психологічних механізмів самоідентифікації особистості у сфері політико-правових відносин є актуальним як для розв'язання проблем розбудови демократичного суспільства в Україні, так і для визначення шляхів психологічної допомоги людям, які переживають труднощі у громадянському самовизначенні.

Є два наукові підходи у вивченні питань становлення політико-правової ідентичності (ППІ) особистості: змістовий і процесуальний. У першому, «змістовому», здійснюється констатація тих настроїв, уявлень і настанов, які актуалізувалися в досліджуваних у ситуації опитування (О. Грицай, Н. Крилова, М. Ніколко, В. Носевич та ін.). У другому, «процесуальному», підході виявляються динамічні характеристики процесу ідентифікації особистості – статус її ідентичності. Статус ідентичності – це не етап і не рівень розвитку суб'єктивної моделі дійсності, а саме динамічні ознаки того, як відбувається процес конструювання особистістю себе в соціальному світі (Дж. Адамс, Т. Гаврилова, Дж. Марсія, С. Татарко та ін.).

Переваги процесуального підходу до вивчення проблем особистісної ідентифікації полягають у тому, що поряд з даними про наявні в досліджуваних уявлення про себе-у-світі, здійснюється аналіз взаємозв'язків цих персональних конструктів. Під час інтерактивного опитування (напівструктурованого інтерв'ю) виявляються ознаки внутрішньої або зовнішньої детермінованості уявлень, їх інтеграційний потенціал (відкритість до засвоєння альтернатив). Виокремлені на перетині цих критеріїв статуси ідентичності відображають ті способи, якими особистість обмежує реалізацію

своїх можливостей шукати та розв'язувати проблеми самоідентифікації.

На відміну від «змістового», «процесуальний» підхід розкриває не тільки зміст і структуру уявлень людини про себе і світ, а й виявляє особистісні обмеження, що перешкоджають динамічному і стабільному розвитку системи ставлень людини до дійсності. Для виконання завдань оптимізації становлення ППІ особистості перспективним є саме вивчення динамічних характеристик процесу самоідентифікації суб'єкта у сфері політичної та правової дійсності.

Мета дослідження – вивчення динамічних характеристик процесу політико-правової ідентифікації особистості та визначення соціально-психологічних чинників, що впливають на актуалізацію різних статусів особистісної ідентичності.

Методи дослідження:

– теоретичний аналіз наукових розробок проблеми самоідентифікації особистості;

– проведення тематичних фокус-груп та індивідуальних глибинних інтерв'ю, спрямованих на вивчення статусу ППІ респондентів, а також прийнятих ними патернів розв'язання проблем політико-правового плану;

– теоретичний аналіз емпіричних даних з метою встановлення причин і виявів виникнення особистісних самообмежень у процесі становлення ППІ.

Дослідження тривало протягом 2016–2017 років; учасниками були 138 осіб віком 14–48 років. Під час роботи фокус-груп виявлялися суб'єктивні оцінки й особливості переживання учасниками тих політико-правових рішень влади, які вони обирали для обговорення. Гайд створювався на основі методики діагностики статусів ідентичності Дж. Марсії (питання напівструктурованого інтерв'ю, що стосуються політико-правових уявлень і переконань респондентів). Глибинне інтерв'ю проводилося з тими учасниками фокус-груп, у яких виявлялися контрастні статуси ППІ. Із цими досліджуваними обговорювалися не тільки їх ставлення до наявної та бажаної політико-правової дійсності, а й вибрані ними сценарії життєздійснення, готовність обговорювати свої

політичні погляди з інакодумцями, цілі та переживання, що визначають способи їх взаємодії з ідейними опонентами.

Теоретичний аналіз емпіричних даних засвідчив, що між досліджуваними з різними статусами ППІ є суттєві статистичні відмінності в їх ставленні до обговорення політико-правових проблем з оточенням і в суб'єктивно прийнятих ними цілях такого обговорення. Так, респонденти зі статусом «досягнення» ідентичності (15 % вибірки) не уникають таких розмов, убачають в них можливість порозумітися, навіть якщо ніхто з учасників не змінить своїх уподобань. На протипагу цій групі досліджуваних, решта респондентів зазначають, що вони «не хочуть і не можуть» обговорювати свої політико-правові вподобання, а тим більше з тими, хто їх не поділяє.

Виявлено певні відмінності в тому, як респонденти кожної із цих груп обґрунтовують свої прагнення не вступати в розмови про політико-правові проблеми. На перший план серед аргументів у групі «дифузної» ідентичності (52 %) виходить посилення на труднощі висловити і захистити свої переконання; представники групи «мораторію» ідентичності (18 %) переважно керуються ідеєю «не порушувати болючих питань», «не ятрити рани»; а респонденти зі статусом «прийнятої» ідентичності (15 %) спираються на негативний досвід своїх спроб переконати ідейних опонентів у правоті власної позиції (в колі однодумців вони також не схильні обговорювати те, що «всім очевидно»).

Отже, доходимо таких висновків:

1. Наявність двох дослідницьких підходів до вивчення проблем політико-правової ідентифікації особистості дає підстави розглядати цей соціально-психологічний феномен як через характеристики вмісту свідомості, так і через характеристики динаміки її розвитку.

2. Питання оптимального вмісту політико-правової свідомості особистості залишається предметом х дискусій, а оптимальність процесу становлення системи ставлень людини до дійсності описується більшістю дослідників як співдія інтенцій самоздійснення та саморозвитку.

3. Виявом повноцінної реалізації цих інтенцій є статус «досягнення» ідентичності, який представлено в 15 %

досліджуваної вибірки. У більшості респондентів (52 %) виявляється статус «дифузної» ідентичності: вони відкриті інформаційним впливам, але блокують інтенцію дослідження альтернатив, виявлення та засвоєння смислових суперечностей.

4. Будь-які варіанти «захисту особистості від розвитку» руйнують її біопсихосоціальне благополуччя і створюють підґрунтя для порушення контакту з дійсністю. Тому для актуалізації в досліджуваних статусу «досягнення» політико-правової ідентичності їх необхідно залучати до спільної рефлексивно творчої діяльності, під час якої створюються умови для усвідомлення, аналізу та модернізації тих персональних конструктів, через які відображується та перетворюється соціальна дійсність.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні й апробації таких форм організації спільної діяльності в групі, які сприятимуть становленню ППІ її учасників.

Островська Богдана Василівна,
доцент кафедри права Київського
національного лінгвістичного
університету, кандидат юридичних
наук

ПРАВО БУТИ ЛЮДИНОЮ І ПРАВО НА ЖИТТЯ

Поняття людини є фундаментальним для багатьох наук, зокрема права. Воно закладено в основу всіх міжнародно-правових актів як універсального, так і регіонального рівнів (конвенцій, декларацій, резолюцій тощо). Саме тому в теорії права поняття «людини» (як біологічної і соціальної істоти) має бути визначено точно й однозначно.

У міжнародному праві не існує уніфікованого визначення цього поняття, що надає можливість на рівні національного законодавства трактувати його довільно. Саме тому врегулювання на міжнародному рівні єдиної термінології допоможе уникнути розбіжностей, які є на національному рівні для вирішення проблемних питань прав людини.

У документах, що стосуються прав людини, вживають різні терміни для позначення поняття «людина», зокрема: